

**TOPLUM SAĞLIĞI İÇİN
BİREYSEL ÖZGÜRLÜKLERİN KISITLANMASI:
HUKUKUN SINIRLARI(*)**

Muharrem BALCI

HUKUK, SADECE YASAL DÜZENLEMELER DEĞİLDİR

Vecdi Aral Hocamızın güzel bir hukuk tarifi vardır. Hukuk, “*İnsanlar arası ilişkileri biçimlendiren, onlara görünür ve algılanabilir bir düzen veren, bu amaca (adalete) yönlendiren normlar bütünüdür*”¹. Kanaatimce hakların ve yükümlülüklerin, belli bir düzen içinde insanlara sunulması ve yaptırımlarla korunmaya alınması, bir sistemi ortaya koymaktadır ki buna bazen hukuk, bazen de *hukuk sistemi* denilir.² Hukuk sistemi, yasa yapıcıların ve uygulayıcıların hukuk mantığının ürünü olduğu gibi, vatandaşların da uyup uymama konusunda güven veya güvensizliklerinin göstergesi olabilmektedir. Yasal düzenlemelere uyum konusunda, hukukun kılcal damarlara kadar yaygınlaştırılmış olup olmaması da önem taşımaktadır. Hukukun kılcal damarlara kadar yaygınlaştırılması, sokaktaki insana hukukun benimsetilmesi anlamına gelmektedir.

Ülkemizde hukuki düzenlemeleri yapanların sağlıklı bir hukuk mantığına sahip olması noktasında tereddütler olduğu da hepimizin malumudur. Özellikle de vatandaşların ihtiyatla karşıladığı kimi düzenlemeler; hukuk mantığının zaman içinde zedelenmesi ihtimaline binaen gözden geçirilmelidir. Toplumda oluşan tereddüdün yasal düzenlemelere eleştiri ve muhalefet oluşturduğu, hele de eyleme dönüştüğü ve kaos olduğu zamanlarda, düzenlemelere esas olan hukuk mantığının gözden geçirilmesi acil hale gelmektedir. Bu da düşünsel ve eylemsel bir çabayı, evrensel ve uluslararası hukuk kurallarına olduğu kadar, yerel kanunlara, özellikle de Anayasaya, toplumun inanç umdelerine, gelenek-göreneklerine, örfüne uygunluğu da içinde barındırır.

O halde Hukuk Mantığı, “... *yasaların yorum ve tümevarım yolu ile gerekçelendirilme tarz, ilke ve kuralları; yasaların gerek metinlerinin ötesine gerekse yasakoyucu tarafından açıkça verilmiş tanımların ötesine geçerek yorumlanmasından ibaret bulunan bir hukuk dalıdır*”³ diyebiliriz. Bir başka ifade ile hukuk mantığı sadece yasalarla oluşmamaktadır.

(*) Bu tebliğ, Sağlık ve Medeniyet Sempozyumları -2 de *TIBBÎ VE TOPLUMSAL AÇIDAN PANDEMİ Sempozyumu*’nda 9 Ekim 2021 tarihinde Üsküdar Bağlarbaşı Kültür Merkezi’nde sunulmuştur.

¹ Vecdi ARAL, *HUKUK FELSEFESİNİN TEMEL SORUNLARI*, Oniki Levha Yayıncılık, İst. 2010. s. 167.

² Muharrem BALCI, “*Hukuk Mantığı*”, <http://www.muhamrembalci.com/yayinlar/tebligler/47.pdf>

³ Ahmet Halûk ATALAY, “*Bir Hukuk Mantığı Var Mıdır?*” <http://hukukkurami.net/media/file/hukukmantigi.pdf>

Tekrar yukarıda Vecdi Aral'ın hukuk tarifine dönersek; mevcut yasal düzenlemelerin oluşturduğu hukuk sistemimizin, insanlar arasındaki ilişkileri nasıl biçimlendirdiği, bu ilişkilere görünür ve algılanabilir bir düzen verip vermediği, insan fitratında bir ide olarak var olan adalete yönlendirip yönlendirmediği sürekli taze tutulmalı, hatırlanmalı, düşünsel ve eylemsel pratiğimizden çıkmamalıdır. Hukukun gayesi maddi gerçekliğe ulaşmak olduğuna göre, maddi gerçeklik insanların fitratında bir ide olarak bulunan 'adalet'in gerçekleşmesidir. Adalet hukukun gayesini gerçekleştirirken, insanlardan beklediği, yine Vecdi Aral'ın ifadeleriyle; "... *haksızlık yapmamak, kimseye zarar vermemektir. Onun insanlık için asıl hizmeti, insanların bir düzen içinde birliktelik oluşturarak toplum içinde maddî ve tinsel (manevî) varlıklarını güvenceye alarak dinî, ahlâki, bilimsel ve sanatsal kültürlerinin, hiçbir baskı altında kalmadan serbestçe oluşmasına ve gelişmesine olanak sağlamaktır.*"⁴

Bu makalede, hukukun, hukuk düzeninin ve hukuk mantığının oluşum tarzı ve uygulamasını, adaletin bir ideden öte bir amaç, gerçekleşmesini istediğimiz sonuç anlamında, Covid-19 tedbirleri bağlamında insanların bir düzen içinde birlikteliklerinin korunmasını, maddi/manevi varlıklarının güvenceye alınmasını, dinî, ahlaki, bilimsel kültürlerinin oluşmasını ve gelişmesini sağlayıp sağlamadığını, "Toplum Sağlığı İçin Bireysel Özgürlüklerin Kısıtlanması" başlığında incelemeye, irdemeye çalıştık. Başka bir ifade ile Covid-19 tedbirlerinin, hukukun tanımındaki gibi, "*İnsanlar arası ilişkileri biçimlendiren, onlara görünür ve algılanabilir bir düzen veren, adalete yönlendiren normlar bütünü* olup olmadığını veya bu bütüne uyup uymadığını anlatmaya çalıştık.

AŞI VE SAĞLIK TEDBİRLERİ HAKKINDA GÜVENSİZLİK

Aşı Zorunluluğu

Pfizer-BioNTech, ürettiği COVID-19 aşısı için, Türkiye'de ruhsatlandırılmamış, izin verilmemiş ve acil kullanım onayı almamıştır, diyordu. Ancak aşı kullanılmaya da başlanmıştı. Aşı olanlardan da onam alınıyordu. Daha sonra Pfizer-BioNTech, FDA'dan ruhsatı aldı. Şimdi sorumluluk almak zorunda. Fakat aşı olacaklardan onam alınmaya devam ediliyor. Ruhsat almış olması, aşının herkese zorla uygulanacağı anlamına da gelmiyor. Nitekim Anayasa'nın *Kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı* başlıklı 17. Maddesinde; "*Herkesin, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahip olduğu, tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamayacağı; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutu-*

⁴ Vecdi ARAL, *Hukuk Nedir?* "Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar - VI" Sempozyum, 26-29 Kasım 2012, İstanbul, HFSA (Hukuk Felsefesi ve Sosyoloji Arkivi), İstanbul Barosu Yayınları, 2014. s.19. <https://www.istanbulbarosu.org.tr/files/Yayinlar/Kitaplar/doc/HFSA26.pdf>

lamayacağı” hüküm altına alınmıştır. Anayasa Mahkemesinin de zorunlu aşının Anayasaya aykırı olduğuna dair kararı mevcuttur. Bu kararda Anayasa’nın 17. Maddesi uyarınca zorunlu aşı uygulamasına ilişkin öngörülebilir nitelikte bir kanuni düzenlemenin bulunmadığı değerlendirilerek, başvurunun maddi ve manevi varlığının korunması ve geliştirilmesi hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir.⁵

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) zorunlu aşı uygulamasının, kanunla düzenlenmiş olsa bile başvuruyu kişinin ruhsal ve fiziksel bütünlüğü bağlamında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi(AİHS)nin 8. Maddesinde düzenlenen *özel yaşamın gizliliği hakkı* kapsamında değerlendirmiş, başvuruyu reddetmiştir. Ancak karar gerekçesinden, aşı yapılan kişinin sağlık kontrollerinin gereği gibi yapılmaması ve risk taşıyan bir halinin tespit edilmesi durumunda kişinin özel yaşamın gizliliği hakkının ihlal edilmiş olacağı kararını verebileceği anlaşılmaktadır.⁶ Türkiye’deki uygulamalarda da aşının, kişinin fiziksel ve ruhsal bütünlüğü değerlendirilmediği gibi, sağlık kontrollerinin ve risk durumunun varlığına ilişkin bir tahlilin yapılmadığı görülmektedir.

Aşı Üreticisinin Sorumluluğu

Aşı biyolojik bir üründür. Aşı üreticilerinin hukukî sorumluluklarına dair bir yasal düzenleme henüz yoktur. Burada kıyasen “*ilaç üreticisinin sorumluluğu*” gibi aşı üreticilerinin sorumlu tutulması gerekmektedir. Bu sorumluluğun da kamuoyu ile paylaşılması gerekirken, aşı olanlardan onam alınması, sorumluluk tamamen aşı olanlar üzerine yıkılması anlamına gelmektedir.

İlginçtir ki, Türkiye’de ilaç üreticisinin sorumluluğunu düzenleyen bir kanun da yoktur. Bu durumda 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun (TKHK) kapsamında konu değerlendirilmeye çalışılsa da tatmin edici bir sonuca ulaşılamamaktadır.⁷ TKHK’nın 4. maddesine göre; “*Tüketicinin seçimlik haklarından birisi ile birlikte ayıplı malın neden olduğu ölüm ve/veya yaralanmaya yol açan ve /veya kullanımdaki diğer mallarda zarara neden olan hallerde imalatçı/üreticiden tazminat isteme hakkına sahiptir.*” Olması gereken hukuk açısından, ilaç üreticisinin **tehlike sorumluluğu** esaslarına göre sorumlu tutulduğu bir İlaç Kanunu’nun yapılması gerekmektedir.

---

⁵ AYM, Genel Kurulu, Halime Sare AYSAL Kararı, Başvuru No: 2013/1789, 11.11.2015 tarihli karar. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/haberler/bireysel-basvuru-basin-duyurulari/zorunlu-asi-uygulamasina-iliskin-halime-sare-aysal-karari-basin-duyurusu/>

⁶ KASAROĞLU, *Covid-19 Aşısı Türkiye’de Zorunlu Hale Getirilebilir mi?* <http://www.kasaroglu.av.tr/tr/covid19-asisi-turkiyede-zorunlu-hale-getirilebilir-mi>

⁷ Nurcihan DALCI, “*TBK 71 bağlamında İlaç Üreticisinin Tehlike Sorumluluğu*”, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2014-114-1407>

Elimizde, konunun aydınlatılmasında ve sonuçlandırılmasında uygulanabilecek “ilaç üreticisinin tehlike sorumluluğu”nu düzenleyen Türk Borçlar Kanunu’nun 71. Maddesi bulunmaktadır. Bu günlerde Türk aşısı olarak “Türkovak” da kullanıma gireceğine göre, ivedilikle “İlaç / Aşı Üreticisinin Kusursuz Sorumluluğu”nu düzenleyen bir mevzuata ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durumda yerli ve yabancı ilaç şirketlerinin ve bu şirketlerin ürünlerinin her tür (tehlike sorumluluğu da dahil) ayıplı mal veya kullanımdan kaynaklanan tazminat sorumluluğu hallerinde tüketicinin yasal güvenceye kavuşması sağlanmış olacaktır. Bu da bu makalede belirttiğimiz aşı ve ilaç konusunda güvensizliğin önemli ölçüde giderilmesini sağlamış olacaktır. Böylece, vatandaşı ve hekimleri/uygulayıcıları aşı ve sağlık tedbirlerine ilişkin her tür düzenlemenin “yasal güvenceleri sağlanmadan sorumlu tutmak” hukuksuzluğundan da kurtulmuş alacağız.

Yapılacak *İlaç / Aşı Üreticisinin Sorumluluğu*^(*) Kanununda ve bağlı yasal düzenlemelerinde aşağıdaki hususların varlığı, aşı ve sağlık tedbirleri konusunda belirttiğimiz güvensizliği büyük ölçüde ortadan kaldıracaktır:

- İlaç/aşı kullanımına ilişkin hastanın aydınlatılmış rızasının (onamının) alınması.
- İlaçla ilgili uygulama ve istemlerin yazılı yapılması. (Sözlü veya uzaktan iletişim araçları aracılığıyla yapılmaması (örneğin, hastanede verilecek ilaçların yetkili hemşire yerine sadece hastanın kendisi veya bir yakınına söylenmesi);
- İlaç/aşı ile bağlantılı riskler konusunda hastanın uyarılması.
- İlacın/aşının yan ve ters etkilerinin açıklama konusunda ihmal gösterilmemesi.
- Hasta açısından söz konusu olabilecek ilaç/aşı kontrendikasyonlarına dikkat edilmesi.
- İlacın/aşının uygulanma zamanı ve koşullarının dikkate alınmaması. (Örneğin, tok veya aç karnına alınmasının uyarılması)
- İlacın/aşının ilaç etkileşimlerinin göz ardı edilmemesi.
- İlacın/aşının hastaya uygunluğu konusunda gerekli tetkik, kontrol ve testleri yaptırmakta ihmal gösterilmemesi.
- İlaç/aşı kullanımı sürecinde, erken yan etkilerinin tespit edilmesine yönelik gerekli testlerin yaptırılması.
- İlacın/aşının yan etkileri ortaya çıktığında, tedavi esnasında veya derhal antidote uygulanmasında ihmal veya oluşan yan etkilerin tedavi edilmesi.
- İlaç/aşı değişimleri sırasında hastaya önceden kullanılan ilaçlar hakkında bilgi verilmesi.⁸

---

^(*) İlaç ve aşığı aynı yasal düzenleme içinde ele almamızın nedeni, Covid-19 ve benzeri virüsler için ilaç geliştirme çalışmalarının başlamış ve yakın zamanda piyasaya çıkmış olmasıdır. Burada ilaç ve aşı için gerekli ortak tedbir ve uygulamalar zikredilmiş, sadece ilaç için gerekli olan teferruattan ve prosedürlerin aktarımından kaçınılmıştır. (M. Balcı)

Aşı ve sağlık tedbirleri bir güven sorunudur.

Güven hem idareye hem de sağlık yönetimine. İdare güven erimesine uğramışsa, sağlık sektörü her türlü yolsuzlukla malul^(*) olarak çalışabiliyorsa, aşuya da alınan sağlık ve güvenlik tedbirlerine de kimse inanmayacaktır. Genel anlamda aşı karşıtlığının temelinde bu güvensizliğin yattığını unutmamak gerekir. Öncelikle bu güven sağlanmalıdır. Toplumda siyasetle yaşamın, sağlığın, hukukun birbirine karıştırılması sonucunda büyük bir güven erimesi var. Sürecin sağlıklı yönetilemesi, çelişkili karar ve uygulamalar, güvenin bir daha uğramayacağı şekilde hayatımızdan çıktığını gösteriyor. Karşıtlığın, kavganın nedeni bu güven erimesidir.

Yerli neoliberal işleyiş ekonomiyi ayakta tutmak için sıradan vatandaşın özgürlüklerini kısıtlayıp, yaylada hayvan otlatan nineye, dedeye sokağa çıkma ve maske yasağını ihlalden tutanak tutturup ceza kestirebiliyor. Hastaneye bir yakınına refakatçi olmak için sokağa çıkan vatandaşa hukuka aykırı olarak tutanak tutturup ceza infazı yaptırabiliyor. Öte yandan, sokağa çıkma, sosyal mesafe ve maske yasakları devam ederken siyasi parti toplantılarını lebalep yapabiliyor, lüks otellerde her türlü etkinliğe göz yumarak, otellerde bu etkinlikler için rezervasyon yapan kaymak tabakaya göz yumabiliyor. Camilerde ise sosyal mesafeyi hala uygulatabiliyor. Mitinglerde, kongrelerde, plajlarda ve konserlerde bulaşmayan virüs, camilerde bulaşabiliyor. Ezcümle siyasi ikballerine basiretsizliklerini katarak, piyasa ekonomisine sıradan halkın özgürlüklerini feda ettirebiliyorlar. İnsanların aklına şöyle bir soru gelse çok mu absürt olur? İlan edilen ve güya uygulanan pandemi tedbirleri şartlarında, en azından makul bir süre daha lebalep kongreler yapılmasaydı, turizmi kurtarmak aşkına lüks otellerde rezervasyonlu eğlencelere izin verilmeseydi, sanatçıların pandemi sürecindeki mağduriyetlerini gidermek adına konserlere izin verilmeseydi, aradan bir yıl geçmesine rağmen vaka sayılarının 30 binlere, ölümlerin 300'lere ulaşması mümkün olur muydu?

2020'de Ekim ayında Covid-19 kaynaklı ölüm 20'li sayılarda, bugün 250'li sayılarda. 115 milyon doz aşı yapılmış, fakat ölümler 12 kat artmış. Gelineen noktada kamuoyuna tatmin edici açıklama yapılması gerekiyor.

Türkiye'de aşı konusunda tartışılan ve kafa karışıklığına sebep olan hususlardan biri, ithal aşuların tahlil sonuçlarının, aşının muhtevasının, bileşenlerinin ne olduğunun kamuoyuna açıklanma-

---

⁸ Mehmet DEMİR, *İlaç Kullanımı Sonucunda Doğan Zararlardan İlaç Üreticisinin, Eczacının ve Hekimin Sorumluluğu*. <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2010-89-623>

^(*) SGK bünyesinde yapılandırılmış denetim mekanizmalarının kamuoyu ile paylaşılmadığı, sadece kısmi, bazı haberlerin sızabildiği gerçeği karşısında, denetimlerde şeffaflığın, konuya ilişkin yargı kararlarının kamuoyu ile paylaşılması halinde devletin/idarenin yolsuzluklarla mücadelesine ilişkin bir güvencenin kamuoyunda oluşacağını kabul etmek gerekiyor. (M. BALCI)

ması, medya ve sosyal medyada yapılan değerlendirmelere bilimsel açıdan tatmin edici cevaplar verilmemesidir. Bu da mevcut ithal aşılarla olan güveni sarsmaktadır.

Aşı üreticilerinin Faz3 denemelerinde Türkiye’yi kobay olarak kullandıkları da bilinen bir gerçek. Sinovac firmasının yetkilisi, “Türkiye’de Faz3 klinik deney yaptıklarını” söylüyordu.⁹ Salgın hastalık dönemlerinde aşının halk kitlelerine benimsetilebilmesinin yolu, Faz1, Faz2, Faz3 çalışmalarının, ‘güvenli’ ve ‘etkili’ olduğunun kanıtlanmış, aşı çalışmalarına ilişkin verilerin hakemli dergilerde yayınlanmış, aşının üretim sürecinin ‘kalite’ güvencesinin tamamlanmış ve kamuoyu ile şeffaf bir şekilde paylaşılması olması gerekir.

Yine TTB’nden Vedat Bulut’un, Sağlık Bakanlığının ‘aşıda acil kullanım onayı’ kararına ilişkin olarak, “Çin aşısının Faz3 sonuçları henüz çıkmadı. Acil kullanım onayı için verilerin kamuoyu ile ve meslek örgütleriyle şeffaf bir şekilde paylaşılmasının, aşılarla güven duyulması için gerekliliği” açıklaması, güven konusunun önemini bir kere daha gündeme getirmektedir.¹⁰ Hele de geleneksel aşı türü olan ve dünyanın her yerinde üretilebilecek olan Sinovac aşısını “Çin Aşısı” olarak adlandırmak, aşı olacaklar üzerinde olumsuz etki yaptığı da bilinen bir gerçek. Bu kadar önemli bir konunun bu kadar basite indirgenmesini sadece aşı karşıtlarına mal etmek de terminolojik olarak doğru değildi.¹¹

Üstelik virüsün mutasyona uğradığına ilişkin tespitler üzerine, Almanya’da BioN-Thec aşısını geliştiren Uğur Şahin’in, “Dokuz mutasyona uğramış bir tür ve şu anda bu varyanta karşı aşımızın koruma sağlayıp sağlamayacağını henüz bilmiyoruz” demesi de aşılarla güvensizliğin sebeplerinde sayılabilir.¹²

Yine mRNA türü aşılarda muhtevanın açıklanmamasını, dışarıdan programlanabilme özelliklerinden bahsedilmemesini, gelecekte oluşturabileceği yan etkilerin varlığına ilişkin iddialara yetkililerin doyurucu bilgi vermemelerini de zikretmemiz gerekiyor.¹³ Buna bir de ABD ve AB’nin geleneksel aşıları kabul etmemesi, AB ve ABD’de üretilen aşıları yaptırmayanlara vize vermemelelerini eklediğimizde, aşılarla olduğu kadar devletlere ve küresel hegemonyaya güvensizliğin anlaşılabilir olduğunu teslim etmemiz gerekiyor.

---

⁹ Arslan BULUT, “Aşı Olanlardan Alınan Onam İmzası”, Yeniçağ 6 Şubat 2021.

¹⁰ Arslan BULUT, “Aşıdan Önce Testi Konuşmak Gerekir”. Yeniçağ, 21 Aralık 2020

¹¹ Metin AKTAŞOĞLU, “Yeni aşı tartışması: İnaktif aşı mı, mRNA aşısı mı? Uzmanlar yanıtladı...” <https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/yeni-asi-tartismasi-inaktif-asi-mi-mrna-asisi-mi-uzmanlar-yanitladi-6153670/>

¹² Burhanettin CAN, “Bileşenleri Bilinmeyen Yabancı kaynaklı Aşılarla Karşı Çıkmak Aşıya Karşı Olmak Demek Değildir”. Umran, Sayı 326, Ekim 2021.

¹³ Burhanettin CAN, a.g.m.

Yerele ve Küresele Direniş

Aşı üreten küresel aktörlerin evvelce yapmış oldukları bazı açıklamalarda, “Büyük Sıfırlama”, “Yeni Dünya Düzeni”, “insanlığın transhüman/posthüman çağa girdiği”, “Dünya nüfusunun 500 milyonu geçmemesi” gibi projelerinden söz etmeleri ve söylemlerinin iddialardan öte uygulamalara geçmesi karşısında, yerel ve küresel düzlemde aşı ve küresel aktörler karşıtlığının oluşması anlaşılır bir durum olmaktadır. Nitekim, İstanbul Sözleşmesinin güvenceye aldığı *toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet eşitliği*, küresel aktörlerin toplumlara dayattığı bir ifsad projesi olarak küreselleşirken, bir yandan da karşısında bir *küresel karşıtlık* oluşturmuştur. Küresel ifsad projesine karşı farklı inanç ve düşünceden kitlelerin oluşturduğu *Anti Cender Movement/Toplumsal Cinsiyet Karşıtı Hareket*¹⁴ dünya çapında eylemler düzenlemekte, toplumsal cinsiyetin insanlık için bir kurtuluş olduğuna dair iddianın bilimselliğine karşı eleştiri ve muhalefet oluşturmaktadır.

Başlangıçtan itibaren ifade etmeye çalıştığımız ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmesi gereken *aşı ve sağlık tedbirleri* karşıtlığını hukukun imkân tanıdığı ölçülerde değerlendirmenin gereği üzerinde de durulmalıdır.

Kafalar Neden Karışık?

Kafalar karışık, vatandaşın güveni gittikçe azalıyor. Bu durumda aşı karşıtlığını ve kurallara uyulmamasını anlamak zor olmuyor. Buna bilim kurulu ile karar vericiler arasındaki uyumsuzluk ve sorumluluğun paylaşılmaması¹⁵ da eklenince, işler daha da karıştı. Sağlık Bakanı Fahrettin Koca, 29 Temmuz tarihine kadar paylaşılan "vaka sayısı" ifadesiyle, o tarihten sonra tabloda yerini alan "hasta sayısı" ifadesinin aynı şeyi karşılamadığını açıkladı. "Test sonucu pozitif çıkanların her biri bir vakadır. Bunların büyük kısmı belirti göstermeyen taşıyıcılardır. Kalan kısmı ise hastalık bulgusu olup tedavi altına alınan hastalardır. Bir kısmını evde, önemli bir kısmını da hastanede takip ve tedavi ediyoruz. Hastanede tedavi altına aldıklarımızı ayrıca yatan hasta olarak raporluyoruz" dedi. Koca'nın açıklaması kamuoyunda pek çok tartışmayı beraberinde getirdi. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ise teyitli Covid-19 vakalarını "Klinik işaret ve semptomlardan bağımsız olarak, Covid-19 enfeksiyonu taşıdığı laboratuvar sonuçlarıyla teyit edilmiş kişiler" olarak tanımlıyor.¹⁶

¹⁴ Muharrem BALCI, *İSTANBUL SÖZLEŞMESİNDEN İNSANI VE AİLEYİ KORUMAK*, Pınar Yayınları, İstanbul 2020, s. 152

¹⁵ Bakan KOCA, Bilim Kurulunun bir tavsiye kurulu olduğunun unutulmaması gerektiğini ve karar mercii olmadıklarının vurgularken, Cumhurbaşkanı Erdoğan ise “bu işin birinci dereceden sorumlusu Bilim Kuruludur” diyordu. “Erdoğan, Bakan Koca’yı yalanladı: Kim doğru söylüyor?” <https://www.a3haber.com/2020/11/27/erdogan-bakan-kocayi-yalanladi-kim-dogru-soyluyor/>

¹⁶ “Koronavirüs: BBC Türkçe’ye konuşan Bilim Kurulu Üyeleri, Sağlık Bakanı Koca’nın ‘Her vaka hasta değildir’ açıklaması hakkında ne düşünüyor?” <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-54391859>

Başından beri TV de sürekli konuşan Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Enfeksiyon Hastalıkları Bilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Mehmet Ceyhan: “Aşı olanlar da virüs bulaştırıyor. O yüzden PCR’nin aşılılara da yapılması lazım. Ancak PCR testi %50 yanlış sonuç veriyor” dedi. ABD’de BioNTech’le ilgili bir araştırmada 1 milyon insanın gerçek zamanlı verileri incelendi. Uzmanlar, iki doz BioNTech aşısından 6 ay sonra aşının enfeksiyon bulaşmasını engelleme seviyesinin yüzde 20'lere düştüğünü belirledi. Bu gelişme üzerine potansiyel yeni salgın dalgalarının artabileceği endişeleri de arttı.¹⁷

Öte yandan aşı karşıtlarının içinde öyle gereksiz insanlar var ki, bunlarla yan yana gelerek herhangi bir organizasyona, eyleme katılmak, hem avara kasnak gibi üretimsiz kalmak, hem de toplumda damgalanmak için kâfidir. Üstelik bu insanların bir kısmı hayatları boyunca proje üretirler ama hiçbir projede sorumluluk almazlar, projeleri de hayata geçmez.

Dünyanın birçok yerinde aşılama ile ilgili tedbirler alınıyor.

Almanya’da Kasım ayından itibaren, aşı olmayan çalışanlar Kovid-19’a yakalanmalarından sonra karantinaya girdiklerinde çalışmadıkları günler için ücret kaybından dolayı devletten tazminat alamayacak. Doktor raporuyla belgelenen sağlık sebebiyle aşı yaptıramayanlar muaf tutuldu. Ayrıca, aşı olunmadığı takdirde restoran veya tiyatro, sinema, konser gibi çeşitli etkinliklere girmek için istenilen hızlı Kovid-19 testlerinin ücreti vatandaşlar tarafından ödenecek. 12-17 yaşlarındaki gençler ve çocuklar ile hamileler ise bu testleri 31 Aralık’a kadar ücretsiz yaptırabilecek. Bakanlık bu yeni kuralların aşı yaptırmak istemeyenlere bir baskı değil, adil olmayla ilgili bir durum olduğunu belirterek, "Kendilerini ve başkalarını aşı yoluyla koruyanlar, aşı olmayanlar için neden para ödediklerine ilişkin haklı bir soru soruyorlar" dedi.

İnsanların aşı olma konusunda özgür olduklarına işaret eden Almanya Sağlık Bakanı Jens Spahn, “... ancak insanların verdikleri bu kararlar sorumluluk taşımaları ve maddi sonuçlara katılmaları gerektiğini” kaydetti. Buradaki yaptırımların ve düzenlemelerin amacı, salgınla mücadelede aşı olmak istemeyenlerin de sorumluluk alması gerektiğidir. “Sağlık gerekçesi olmayan herhangi bir nedenle aşı yaptırmayı reddedenler kazanç kaybını toplumun ödemesini bekleyemezler”.¹⁸

Hafızalarımızı yokladığımızda, dünyada, özellikle de ABD’de uzun zamandır, sigara içen vatandaşların sağlık hizmetlerinden yararlanırken ekstra sigorta primi ödemeleri gerektiğine dair tartışmaları hatırlamalıyız. “Sigara kullananlardan ek sigorta primi alınması” düşüncesinin altında

---

¹⁷ “Aşıyla ilgili çok can sıkacak araştırma”, <https://www.dunyabulteni.net/saglik/asiyla-ilgili-cok-can-sikacak-arastirma-h511165.html>

¹⁸ “Aşı Karşıtları İçin Hayat Pahalılaşacak”, <https://www.dunyabulteni.net/avrupa/asi-karsitlari-icin-hayat-pahalilasacak-h510111.html>

yatan nedenler; tütünün kısmen ucuz ve rahat ulaşılabilir, toplumsal kabul gören, 1-3 kullanımda bile kuvvetli bağımlılık yapan, üreticisinin tarif ettiği gibi kullanıldığında ölümcül etkileri olabilen, zararsız dozu olmayan ve hiçbir yararı olmayan madde olması nedeniyledir. Aşı karşıtlığı ile kıyas edildiğinde, aşı karşıtlığının da sadece bir düşünce ve eylem biçimi olmaması, kolay ifade edilmesi ve toplumda kolay taraftar bulması nedeniyle kolayca karşıt tutum takınılması hususları çok benzerdir.¹⁹ Aşı olarak kendini ve toplum sağlığını önceleyenler, aksi tutumla potansiyel taşıyıcı ve aktif hasta olma ihtimallerine binaen aşı olmayanlara karşı yasal tedbirler alınmasını savunmalarını bu yönden de meşru ve geçerli görmek gerekiyor.

Ayrıca, aşılanmayı savunanlarla aşı karşıtı olanlar hem kendi çıkarlarını hem de toplumun çıkarlarını öncelediklerini ifade ediyorlar. İkisi de sadece bireyi değil, toplumu ve devleti harekete geçirmek için argümanlar üretiyorlar.²⁰ Bu durumda tarafları tamamen mantıksız olarak değerlendirmek gibi yanlışa da düşülmemelidir, insanlar arası ilişkileri belirleyen ve bu ilişkileri anlamlaştıran, algılanabilir bir düzen veren hukuku gözardı etmemeliyiz. Başlangıçtan itibaren Pandemi ve tedbirlere ilişkin düzenlemeler sağlıklı bir hukuk düzeninin varlığına işaret etmiyor. Öte yandan aşı karşıtlarının özgürlüğünü mantık dışı, aşılanmayı savunanları ise mantıklı hareket etmekle nitelendirmek, yürürlükteki hukuk ve sosyal sistemimize hâkim olan düşünce ve ifade özgürlüğüne saygı duymamayı ifade eder.

Burada önemle değinilmesi gereken bir başka husus, asıl sorunun aşı karşıtlığı ile birlikte aşı kıtlığının olduğu tespitidir. Bu tespitin dayanağı, Güney Afrika'da Aspen Fabrikasında doldurulan yaklaşık 10 milyon tek doz Johnson & Johnson aşısının, Afrika Covid-19 kriziyle boğuşurken Avrupa'ya ihraç edilmiş²¹ olmasıdır. Yukarıda “güven erimesi” olarak adlandırdıklarımıza aşı kıtlığını, aşının kalkınmamış ülkelere, halklara ulaştırılmamasını, geçmiş yıllarda özellikle Afrika'da topluca yapılan bazı aşıların başka hastalıklara neden olması gibi sömürge uygulamalarını eklediğimizde aşı karşıtlarına önemli bir argüman da sunulmuş oluyor.

Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, Almanya'nın Hamburg şehrinde düzenlenen G-20 zirvesinde Afrika'nın az gelişmişliğinden bahsettiği bir konuşmasında “*Afrika'nın gelişmesi, do-*

---

¹⁹ Mehmet GÖKSU, SOLUNUM PLATFORMU (solunumgooglegroups.com) Raportörü, “*Sigara İçenlerin Tedavi Hakları ve Sağlık Giderlerinin Karşılanması*”.
<https://www.medimagazin.com.tr/hekim/genel/tr-sigara-icenlerin-tedavi-haklari-ve-saglik-giderlerinin-karsilanmasi-2-12-45627.html>

²⁰ Naman BAKAC, *Pandemi, Özgürlük ve Liberalizmin Tıkanıklığı*,
<http://www.muhammedbakaci.com/hukukdunyasi/alintilar/1476.pdf>

²¹ “*Afrika'da üretilen 10 milyon doz aşı AB'ye ihraç edildi.*” <https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/kuresel-saglikta-yeni-somurgeci-yaklasim-afrikada-uretilen-10-milyon-doz-asi-abye-ihrac-edildi,ErmoKmJsN0mcDvaTlmUf6Q/4vA89anYDE6GnJHXn4xlzg>

ğurganlık sayısının düşürülmesinden geçecek”²² ifadelerini kullanmıştı. Batı'nın nüfusu yaşlanırken, Afrika ve Türkiye dünyanın en genç nüfusuna sahiptir. Bu da Afrika ve Türkiye için büyük bir avantajdır. Ayrıca, yakın tarihte Suriye’de yapılan çocuk aşısı kampanyaları sonucunda onlarca çocuğun felç olduğu²³ akıldan çıkarılmamalıdır. Buna bir de az gelişmiş ülkelerin sömürdükleri ülkelerin insanlarına su ve gıda yardımı yapmayarak açlıktan ölmelerine neden olmalarını ilave ettiğimizde, su ve gıda götürülmeyen yerlere aşı tavsiye etmek, açlıkla ölüm ile hastalık arasında ölü mü reva görmekten başka bir şey değildir. Belki de tüm bunlar, sözünü ettiğimiz küresel aktörlere güvensizliğin kaynaklarını netleşmiş oluyor.

HUKUKÎ MÜTALAA

Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması

Bu bölümde Sayın Kemal Gözler’in makalelerinden yararlandık.²⁴

Olağan dönemlerde temel hak ve hürriyetler, Anayasanın 13’üncü maddesi uyarınca, *özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir.*²⁵ Kanunlarımızda (Umumi Hıfzı Kanununda ve İl İdaresi Kanunu’nda) tedbir kararlarının gerekçesi olan salgın hastalık veya genel sağlık sebebiyle alınan tedbirleri koyma yetkisi veren bir hüküm yok. Temel hak ve hürriyetler sınırlandırılırken dar yorum yapılır, genişletilmez, keyfilik olmaz.²⁶ Kanun gerekir.

Olağanüstü hâl dönemlerinde ise temel hak ve hürriyetler Anayasanın 15’inci maddesi uyarınca sınırlandırılabilir.²⁷

---

²² Amadou TOGOLA, “Afrika’da Aşı Faktörü ve Aşı Kampanyaları”, <https://afam.org.tr/afrikada-asi-faktoru-ve-saglik-kampanyalari/>

²³ Süleyman ŞAHİN, “Emperyalizmin Aşı Terörü”, <http://www.gercekhayat.com.tr/kapak/emperyalizmin-asi-teroru/>

²⁴ Kemal GÖZLER, *Korona Virüs Salgınıyla Mücadele İçin Alınan Tedbirler Hukuka Uygun Mu? (2)*, <https://www.anayasa.gen.tr/korona-2.htm> (Yayın tarihi 6 Temmuz 2020)

Kemal GÖZLER, *Pandemiyle Mücadele Şemasının Hukuki Şeması: Bir Özet*, <https://www.anayasa.gen.tr/pandemi-ozet.htm> (18 Mayıs 2021)

²⁵ Anayasa m. 13. Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.

²⁶ Anayasa m 14/2. Anayasa hükümlerinden hiçbiri, Devlete veya kişilere, Anayasayla tanınan temel hak ve hürriyetlerin yok edilmesini veya Anayasada belirtilenden daha geniş şekilde sınırlandırılmasını amaçlayan bir faaliyette bulunmayı mümkün kılacak şekilde yorumlanamaz.

²⁷ Anayasa m. 15/1. Savaş, seferberlik (...)”²⁷ veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.

Olağan dönemlerde temel hak ve hürriyetler yüksek düzeyde bir anayasal korumadan, olağanüstü hâl dönemlerinde ise düşük düzeyde bir korumadan yararlanırlar.²⁸

Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair 25.3.2020 tarih ve 7226 sayılı Kanunun Geçici 1 ve 2'nci maddelerinde Adliyelerde, dava ve icra takipleriyle ilgili düzenlemeler ve 30/6/2020 tarihine kadar işleyecek iş yeri kira bedelinin ödenememesi, kira sözleşmesinin feshi ve tahliye sebebi-ne ilişkin düzenlemeler kanunla yapıldığı için hukuka uygundur. Bunlar dışında;

“... sokağa çıkma yasaklarının, maske takma zorunluluklarının, şehirler arası seyahat yasaklarının kanunî bir dayanağı yoktur. Bu tedbirlerin de kanunla öngörülmesi gerekirdi. Kanunla öngörülmemiş bütün tedbirler, Anayasamızın 13'üncü maddesinde hükme bağlanan “ancak kanunla sınırlama” şartına aykırıdır. Kanunla sınırlama şartını yerine getirmeyen tedbirlerin diğer şartlara uygunluğunu tartışmaya gerek yoktur. Çünkü 13'üncü maddede öngörülen şartlar alternatif şartlar değil, kümülatif şartlardır.”²⁹

Türkiye’de Covid-19 salgınıyla mücadele kapsamında alınan tedbirlerden, sokağa çıkma yasağı gibi, önemli bir kısmının *herhangi bir kanunî dayanağı yoktur*. Kanunlarda belirli yaş altı veya üstü kişilere sokağa çıkma yasağı koyan hüküm yoktur.

Türkiye’de **olağan dönemlerde** genel sağlık sebebiyle, mülkiyet hakkı, hak arama hürriyeti, çalışma ve sözleşme hürriyeti, seyahat ve yerleşme hürriyeti kanunla dahi sınırlanamaz. Bunun için OHAL ilân edilmesi ve sınırlamaların da OHAL Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle yapılması gerekir (Kemal Gözler). Korona virüs ile mücadele etmek için bu amaçla özel bir kanun veya Kemal Gözler’in önerdiği gibi OHAL ilân edip bir OHAL Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılması gerekirdi.³⁰

Anayasamızın 104. maddesinin 17.fıkrası 2. Cümlesinde:

«Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir. Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleriyle dördüncü bölümde yer alan siyasi haklar ve ödevler Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenemez. Anayasada münhasıran kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Kanunda açıkça düzenlenen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kanunlarda farklı hükümler bulunması halinde, kanun hükümleri uygulanır.

²⁸ Kemal GÖZLER, *Korona Virüs Salgınıyla Mücadele İçin Alınan Tedbirler Hukuka Uygun Mu? (2)*,

²⁹ Kemal GÖZLER, *Korona Virüs Salgınıyla Mücadele İçin Alınan Tedbirler Hukuka Uygun Mu? (2)*

³⁰ Kemal GÖZLER, *Korona Virüs Salgınıyla Mücadele İçin Alınan Tedbirler Hukuka Uygun Mu? (2)*

Türkiye Büyük Millet Meclisinin aynı konuda kanun çıkarması durumunda, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi hükümsüz hale gelir.»

Fransa'da 23 Mart 2020 tarihli 2020-290 sayılı "COVID-19 Salgını ile Mücadele Olağanüstü Haline Dair Kanun" ile sağlık olağanüstü hali (OHAL) kanunu çıkarılarak, COVID-19 virüsüne karşı mücadelede Başbakan'a özel kolluk yetkisi kapsamında düzenleyici kolluk işlemleri yapma imkânı tanınmıştır. Bu kapsamda COVID-19'un gündeme soktuğu Bilim Konseyi de Bilim İnsanları Komitesi adıyla yasal bir zemine kavuşturulmuştur.³¹

Benzer düzenleme Türkiye'de de yapılabilirdi. Ancak bu kadar önemli fakat basit bir hukuki düzenlemeyi yapacak siyasi irade maalesef oluşmadı. İster istemez sormak zorunda kalıyoruz: Hukuk bizim neyimiz olur? Kemal Gözler'in dediği gibi "gömleğin ilk düğmesi yanlış iliklenince, kaçınılmaz olarak izleyen düğmeler de yanlış iliklenir."

Elbette ki salgın hastalıklarla, korona virüsle ilgili tedbirler alınmak zorundadır. Ancak bu tedbirleri açıkça tatad etmemiş kanunlara değil, Anayasanın, yukarıda saydığımız temel hak ve özgürlüklerin sınırlanmasını düzenleyen ilgili maddeleri esas alınarak çıkarılacak kanunlara dayanması gerekirdi. Burada tartışma konusu tedbirlerin kendisi değil, hukuka ve yasalara uygun şekilde alınması usulüdür.

Genelgelerin Bağlayıcılığı

Sağlık Bakanlığı'nın pandemi tedbirlerine ilişkin karar ve genelgeleri de hukuka aykırı düzenlenmiştir. "Genelge"nin hukuki tanımı, "*İdarenin kendi personeline uygulayacağı yazılı emir ve talimatlar*" olduğudur. Genelgeler, idari personel dışında sair vatandaşlara hitap etmediği ve onları bağlamadığı gibi, kendi personeli açısından hukuka aykırı düzenlendikleri için Anayasa'daki temel hak ve hürriyetler yönünden de personelini bağlamamaktadır. Aşağıda da ifade ettiğimiz gibi temel hak ve özgürlükler Anayasa'nın 13. Maddesi uyarınca ancak kanunla sınırlanabilir. Fakat Bakanlık, Resmî Gazetede de yayınlanmayan 'Personel İşlemleri' genelgesi ile personeline '*istifa yasağı*' getirmiştir. Yine benzer şekilde "*Polislerin Görev Sırasında Resimlerinin Çekilmemesi*" gibi tamamen absürd, kamusal alan tanım ve uygulamalarına, idarenin işlem ve eylemlerinin şeffaf olarak

---

³¹ Memduh Cemil ŞİRİN, "Fransa'da COVID-19 ile Mücadele Kapsamında Ulusal Düzeyde Alınan Kolluk Tedbirlerinin Hukuki Rejimi: İlk İzlenimler", <http://iupress.istanbul.edu.tr/en/journal/mecmua/article/fransada-covid-19-ile-mucadele-kapsaminda-ulusal-duzeyde-alinan-kolluk-tedbirlerinin-hukuki-rejimi-ilk-izlenimler>

yürütülmesi, denetlenebilirlik ve hesap verebilirlik ilkelerine, kamunun bilgi alma hakkına, genel işleyişe aykırı yasak getirmiştir.³²

Hukuk devletinde belirsiz ve bağlayıcı olmayan yasaklara/sınırlamalara vatandaşların uyması beklenemez. Aksine bu düzenlemelerin hukuka uyarlı olarak yapılması istenir, aksi halde direnilir. Anayasal hak olan direnme hakkı tam da bu durumlarda, idarenin hukuka aykırı işlem ve eylemlerine karşı söz konusu olur.³³

Gereksiz değil, hukuka aykırı

Korona virüs ile mücadele amacıyla alınan söz konusu tedbirler *gereksiz* değil, gereklidir fakat *hukuka aykırıdır*. Bir tedbirin gerekli ve yararlı olması başka bir şey, hukuka uygun olması başka bir şeydir.

Anayasa (m.15 ve 119), tehlikeli salgın hastalıklarla mücadele amacıyla ihtiyaç duyulabilecek tedbirlerin alınması için gerekli bütün hukukî imkân ve yolları Cumhurbaşkanına vermiştir.³⁴ Cumhurbaşkanının yapması gereken şey, önce tehlikeli salgın hastalık sebebiyle olağanüstü hâl ilân etmek ve sonra da bu tedbirleri öngören Olağanüstü Hâl Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarmaktan ibaretti.³⁵ Türkiye’de maalesef Anayasa, m.15’e ve m.119’a uygun bir şekilde bu tedbirler düzenlenebilecek iken, aşırı özgüven gösterilerek sağlık tedbirlerinin hukuka aykırı olarak alınması yoluna gidilmiştir.

Genel sağlığın korunması gerekçesiyle özel yaşama saygı gösterilmesi hakkı ihlal edilebilir. Yani kamu sağlığının korunması için aşının gerekliliği bilimsel olarak ispat edildiğinde, bu sınırlama ölçütü uygulama alanı bulacaktır. Burada önemli olan sadece aşı yapılacak bireyin değil onun

---

³² İdarenin (Devletin) Kusurlu Sorumluluk (hizmet kusuru ve görev kusuru) Kusursuz Sorumluluk ve Sosyal Risk Sorumlulukları için Bkz: Muharrem BALCI, Ömer ANIK, Abdullah KAYAN, Ümmügülsüm KILINÇ, *Devletin (İdarenin) Hukuki Sorumluluğu*, <http://www.muhamrembalci.com/yayinlar/tebligler/228.pdf>

³³ Aybüke EKİCİ, *Direnme Hakkı*, <http://www.muhamrembalci.com/hukukdunyasi/makaleler/birikimlerIV/148.pdf>
Ayrıca Bkz: Ramazan USLUBAŞ, *Alman Anayasasına Göre Direnme Hakkı*, <http://www.muhamrembalci.com/hukukdunyasi/makaleler/birikimlerVI/1371.pdf>

³⁴ Anayasa Madde 119/1. Cumhurbaşkanı; savaş, savaşı gerektirecek bir durumun başgöstermesi, seferberlik, ayaklanma, vatan veya Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma, ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten ve ya dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması, anayasal düzeni veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerinin ortaya çıkması, şiddet olayları nedeniyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması, **tabii afet veya tehlikeli salgın hastalık** ya da ağır ekonomik bunalımın ortaya çıkması hallerinde yurdun tamamında veya bir bölgesinde, süresi altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilan edebilir.

³⁵ Anayasa M. 119/5-6. **Olağanüstü hallerde** vatandaşlar için getirilecek para, mal ve **çalışma yükümlülükleri ile 15 inci maddedeki ilkeler doğrultusunda** temel hak ve hürriyetlerin nasıl sınırlanacağı veya geçici olarak durdurulacağı, hangi hükümlerin uygulanacağı ve işlemlerin nasıl yürütüleceği **kanunla** düzenlenir.

Olağanüstü hallerde Cumhurbaşkanı, olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda, **104’üncü maddenin 17. fıkrasının 2. cümlesinde belirtilen sınırlamalara tabi olmaksızın Cumhurbaşkanlığı kararnamesi** çıkarabilir. Kanun hükmündeki bu kararnameler Resmî Gazetede yayımlanır, aynı gün Meclis onayına sunulur.

aşılmanması halinde toplumsal sağlığın tehlikeye düşeceğinin ispatıdır. Bir başka ifade ile sınırlama ölçütlerinin varlığı önlem alınabilmesi için tek başına yeterli değildir. Sınırlama ölçütlerinin kanunla düzenleniyor ve demokratik toplumlarda gereklilik şartı doğrultusunda uygulanıyor olmalıdır. (Bireye müdahale edilmediğinde toplum sağlığının tehlikeye düştüğünün ispatı). Bu konuda da idare maalesef sınıfta kalmıştır. Sinovak aşısının ve bu aşığı olanların başına gelenleri tekrar etmeye gerek var mı? Sinovak aşısı yeni mutasyonlar karşısında tuzlu su mesabesine düşmüştür. Sinovak'tan sonra en yaygın aşı olarak Pfizer-BioNTech aşısının da sonraki mutasyonlar için koruyuculuk oranının düşmesi söz konusudur. Bu da aşının muhatapları arasında bir güvensizlik oluşturmaktadır.

Toplumun tamamından aşı konusunda mutlak uyum şartı aranması mümkün değildir. Nitekim Anayasa Mahkemesinin “zorunlu aşı” konusunda idarenin işlem ve eylemlerinin hak ihlali oluşturduğuna dair kararları mevcuttur.³⁶ Buna bir de kanunla düzenlenmeyen tedbirler eklenince kaos kaçınılmaz olmaktadır.

BİLİM VE HUKUK

Bilim;

Bilim, “ya doğru değilse” diyerek maddi gerçeğe ulaşmak ister. Tabii ki bilim için dur durak yoktur. Ütopiktir, değişkendir. Sabiteleri yoktur. Sabitelerinin olmaması, bilim içinde veya dışında bazı şahsiyetlerin bilim ütopyasını distopyaya dönüştürmesine de imkân tanır. Nitekim bazı yayınlarda, hukuka aykırı ilan edilen ve yaptırıma bağlanan sağlık tedbirleri, aşı ve küresel çeteler ifşa edilirken bir korku metaforu oluşturuluyor. İlginç olan da bu bilim adamlarının ne tıpçı ne de hukukçu olmalarıydı.

Hukuk;

Hukuk, “ya doğru ise” diyerek maddi gerçeğe ulaşmak ister. Sabiteleri vardır. Sabiteleri de hukukun temel kaynaklarını içinde barındıran din veya ideolojilerdir. İdeolojisiz insan olmadığı ve olmayacağı gerçeği bizi böyle bir sonuca ulaştırıyor.³⁷

Ancak;

Hukukun, ilahi ve beşerî tüm sistemlerin ilk kuralı, evrensel kural olarak, “**aslolan ibahadır**”. Yani “mübah olan / yasaklanmamış olan”dır.³⁸

---

³⁶ AYM, Genel Kurulu, Halime Sare AYSAL Kararı

³⁷ Muharrem BALCI, *Hukuk Mantığı*,

³⁸ Eşyada asıl ibahadır. Haram oluşuna delil bulunmadığı sürece eşyada asıl olan mübah olmasıdır. “Size haram kıldığı şeyleri açıklamıştır” (En’am 119)

Pandemi ve aşı konusunda elimizdeki en önemli veri de “aslolan ibahadır” kuralıdır. Yani masumiyet / suçsuzluk karinesidir.

Bu nedenle savunucuları ve karşıtlarının iddiaları, söylemleri ve üretimleri karşısında tavrımız, **ya doğru ise** duruşu olmalı. Devlet de bu yönden bakıyor gibi³⁹ görünüyorsa da hukuka dair belirti göstermemesi, karşıtlarının onu küresel aktörlere teslimiyetçi olarak yaftalamasına neden oluyor ki, uygulamalara bakılırsa haksız da sayılmazlar. Öte yandan “*Ya doğru değilse*” diyebilmek, bilim insanı olmayanlar için geçerli bir dayanak olamaz. Fakat, hukuk hayatın kendisi olduğundan her birey ve topluluk, *ya doğru ise* diyerek, bilimsel verilerin aksi ispat edilmedikçe geçerliliğinde hem fikir olmalıdır. O halde devlet (idare) aşı ve Pandemi tedbirlerini hukuka uygun şekilde düzenlemeli, kamuoyuna açık, şeffaf bir şekilde anlatmalı, çelişkili uygulamalara gitmemelidir.

SONUÇ OLARAK

Bilimin verilerine ihtiyatla yaklaşmakla birlikte, ulaşılan son bulguları kabulden başka bir yol kalmıyor. Öte yandan bulguları, tedbirleri hukuka uygunluk yönünden denetlemek de sivil toplumun bir gereği ve görevidir. Sivil toplum bu görevini bilim ve hukukun verileri ve kuralları ile değil de sloganlarla yerine getirmeye çalıştığında kaos kaçınılmazdır.

Konunun idare yönünden açılımı da hukuka uyarlı olmayan genelge ve yönergelerle hukuk dayatmasının toplumu ayrı bir kaosa götürmesidir. Bir başka ifade ile devlet – millet elele toplumu bir kaosa doğru götürüyoruz. İhtiyat, maddi gerçeklik, uyumluluk, itiraz/itizal kavramları artık taraflar için bir anlam ifade etmiyor. Kakafoniyi andıran bir konsept, bizi sağlıksız sonuçlara götürecektir.

Toplumdaki bilgisizlikle, bağımlılıklarla, hukuka aykırılıklarla mücadele, öncelikle devlet/idare/nin görevidir. Zira her tür öğretim ve eğitim devletin düzenlemesine tabidir. Aşı ve Pandemi/sağlık tedbirleri kapsamında sorumluluk da öncelikle devlete aittir. Devlet bu sorumluluklarını yerine getirirken hukuka uyarlı düzenlemeler yapmak zorundadır. Ben yaptım oldu anlayışı ile toplumun hizaya getirilmesi sadece geçici bir şaşkınlık oluşturur ki, sonrasında oluşacak kaos, toplumun ve tabii ki devletin de zaafa düşmesini beraberinde getirecektir.

Her zaman ifade ettiğimiz gibi, “Yarabbi, yöneticilerimize basiret ihsan eyle.” Âmin.

---

³⁹ Başbakan Erdoğan’dan Aşı Azarı. Bakan Akdağ’ın, “Cumhurbaşkanı ve Başbakan da aşı olacak” sözlerine tepki gösteren Başbakan Erdoğan, “Haberim olmadan benim adımla vermişsin, hemen düzelt” dedi. Başbakan, aşının isteğe bağlı olduğunu da söyledi. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakan-erdogan-dan-bakan-akdag-a-asi-azari-12851720>

KAYNAKLAR

- Ahmet Halûk ATALAY, “*Bir Hukuk Mantığı Var Mıdır?*”
<http://hukukkurami.net/media/file/hukukmantigi.pdf>
- Amadou TOGOLA, “*Afrika’da Aşı Faktörü ve Aşı Kampanyaları*”, <https://afam.org.tr/afrikada-asi-faktoru-ve-saglik-kampanyalari/>
- Arslan BULUT, “*Aşı Olanlardan Alınan Onam İmzası*”, Yeniçağ 6 Şubat 2021.
- Arslan BULUT, “*Aşıdan Önce Testi Konuşmak Gerekir*”. Yeniçağ, 21 Aralık 2020
- Aybüke EKİCİ, *Direnme Hakkı*,
<http://www.muhamrembalci.com/hukukdunyasi/makaleler/birikimlerIV/148.pdf>
- Burhanettin CAN, “*Bileşenleri Bilinmeyen Yabancı kaynaklı Aşılarla Karşı Çıkmak Aşıya Karşı Olmak Demek Değildir*”. Umran Dergisi, Sayı 326, Ekim 2021.
- KASAROĞLU, *Covid-19 Aşısı Türkiye’de Zorunlu Hale Getirilebilir mi?*
<http://www.kasaroglu.av.tr/tr/Covid-19-asisi-turkiyede-zorunlu-hale-getirilebilir-mi>
- Kemal GÖZLER, *Korona Virüs Salgınıyla Mücadele İçin Alınan Tedbirler Hukuka Uygun Mu? (2)*,
<https://www.anayasa.gen.tr/korona-2.htm> (Yayın tarihi 6 Temmuz 2020)
- Kemal GÖZLER, *Pandemiyle Mücadele Şemasının Hukuki Şeması: Bir Özet*,
<https://www.anayasa.gen.tr/pandemi-ozet.htm> (18 Mayıs 2021)
- Mehmet GÖKSU, SOLUNUM PLATFORMU (solunumgooglegroups.com) Raportörü, “*Sigara İçenlerin Tedavi Hakları ve Sağlık Giderlerinin Karşılanması*”.
<https://www.medimagazin.com.tr/hekim/genel/tr-sigara-icenlerin-tedavi-haklari-ve-saglik-giderlerinin-karsilanmasi-2-12-45627.html>
- Mehmet DEMİR, *İlaç Kullanımı Sonucunda Doğan Zararlardan İlaç Üreticisinin, Eczacının ve Hekimin Sorumluluğu*. <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2010-89-623>
- Memduh Cemil ŞİRİN, “*Fransa’da COVID-19 ile Mücadele Kapsamında Ulusal Düzeyde Alınan Kolluk Tedbirlerinin Hukuki Rejimi: İlk İzlenimler*”,
<http://iupress.istanbul.edu.tr/en/journal/mecmua/article/fransada-covid-19-ile-mucadele-kapsaminda-ulusal-duzeyde-alinan-kolluk-tedbirlerinin-hukuki-rejimi-ilk-izlenimler>
- Metin AKTAŞOĞLU, “*Yeni aşı tartışması: İnaktif aşı mı, mRNA aşısı mı? Uzmanlar yanıtladı...*”
<https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/yeni-asi-tartismasi-inaktif-asi-mi-mrna-asisi-mi-uzmanlar-yanitladi-6153670/>
- Muharrem BALCI, “*Hukuk Mantığı*”, <http://www.muhamrembalci.com/yayinlar/tebligler/47.pdf>
....., *İSTANBUL SÖZLEŞMESİNDEN İNSANI VE AİLEYİ KORUMAK*, Pınar Yayınları, İstanbul 2020.

....., Ömer ANIK, Abdullah KAYAN, Ümmügülsüm KILINÇ, *Devletin (İdarenin) Hukuki Sorumluluğu*, <http://www.muhamrembalci.com/yayinlar/tebligler/228.pdf>

Naman BAKAC, *Pandemi, Özgürlük ve Liberalizmin Tıkanıklığı*, <http://www.muhamrembalci.com/hukukdunyasi/alintilar/1476.pdf>

Nurcihan DALCI, “*TBK 71 bağlamında İlaç Üreticisinin Tehlike Sorumluluğu*”, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2014-114-1407>

Ramazan USLUBAŞ, *Alman Anayasasına Göre Direnme Hakkı*, <http://www.muhamrembalci.com/hukukdunyasi/makaleler/birikimlerVI/1371.pdf>

Süleyman ŞAHİN, “*Emperyalizmin Aşı Terörü*”, <http://www.gercek hayat.com.tr/kapak/emperyalizmin-asi-teroru/>

Vecdi ARAL, *HUKUK FELSEFESİNİN TEMEL SORUNLARI*, Oniki Levha Yayıncılık, İst. 2010.

Vecdi ARAL, *Hukuk Nedir?* “Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar - VI” Sempozyum, 26-29 Kasım 2012, İstanbul, HFSA (Hukuk Felsefesi ve Sosyoloji Arkivi), İstanbul Barosu Yayınları, 2014. s.19. <https://www.istanbulbarosu.org.tr/files/Yayinlar/Kitaplar/doc/HFSA26.pdf>

.....

“*Aşıyla ilgili çok can sıkacak araştırma*”, <https://www.dunyabulteni.net/saglik/asiyla-iligili-cok-can-sikacak-arastirma-h511165.html>

“*Aşı Karşıtları İçin Hayat Pahalılaşacak*”, <https://www.dunyabulteni.net/avrupa/asi-karsitlari-icin-hayat-pahalilasacak-h510111.html>

“*Afrika’da üretilen 10 milyon doz aşı AB’ye ihraç edildi.*” <https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/kuresel-saglikta-yeni-somurgeci-yaklasim-afrikada-uretilen-10-milyon-doz-asi-abye-ihrac-edildi,ErmoKmJsN0mcDvaTlmUf6Q/4vA89anYDE6GnJHXn4xlzg>

“*Başbakan Erdoğan’dan Aşı Azarı.*” <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakan-erdogan-dan-bakan-akdag-a-asi-azari-12851720>

“*Koronavirüs: BBC Türkçe’ye konuşan Bilim Kurulu üyeleri, Sağlık Bakanı Koca’nın 'Her vaka hasta değildir' açıklaması hakkında ne düşünüyor?*” <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-54391859>